

LEKSIK KOMPOTENSIYA

Kamalova Nilufar Dilshod qizi
Namangan davlat universiteti doktranti

Annotatsiya: *Tishunoslikda kompetensiya XX asr o'rtalarida qo'llangan bo'lib, tilni ishlatish jarayonida faoliyatga yo'naltirilgan bilim, ko'nikma va malakalar majmuyi sifatida talqin qilinadi. Taqlid so'zlarning lingvistik kompetensiyasi jarayonida o'rganilishi va taqlid so'zlarga bo'lgan bugungi kundagi qarashlar va tasniflashdagi farqli o'rinlar ushbu maqolada yoritilgan.*

Kalit so'zlar: *Kompetensiya, taqlid so'z, bilim, ko'nikma, malaka, moslashuvchanlik, yutuqlilik.*

Bolaning tafakkuri, ijodiyligi, tanqidiy va mantiqiy fikrlashini rivojlantirishga qaratilgan ta'lim tizimida boshlang'ich sinfni tugatayotgan har bir o'quvchi shaxsiga bir qancha zamonaviy, shu jumladan, uning muvaffaqiyatli ijtimoiylashuvi nuqtayi nazaridan yangi talablarni qo'yadi. Binobarin, o'qitishning maqsadlari, vazifalari, mazmuni, uslublari va usullarini qayta ko'rib chiqqan holda ishlab chiqilgan yangi milliy dasturning qabul qilinishi bu boradagi ishlarning samarasini oshirishda asosiy dasturulamal bo'lib, o'quvchilarning har tomonlama rivojlanishi, aqliy va ijodiy salohiyatining yanada yuqori bo'lishida xizmat qiladi.

Yangi tahrirdagi milliy o'quv dasturga ko'ra nashr qilingan ona tili va o'qish savodxonligi darsligining 1-va 2-sinflarda joriy qilinishi o'quvchi va o'qituvchining faolligini oshirishni, o'z ustida tinimsiz ishlashni, o'quv topshiriqlarni ijodiy yondashgan holda bajarish va bajarishni nazarda tutadi.

Ona tili va o'qish savodxonligi fanini o'qitishda o'quvchilarda nutqiy va lingvistik kompetensiyalarni shakllantirish vazifasi muhim bo'lib, ularning mazmun-mohiyati turlicha, biroq bir-birini to'ldiruvchi tushunchalardir. O'quvchilarga lingvistik tushunchalarni o'rgatish, ularda nutq malakalarini shakllantirish, nutqni grammatik, semantik va stilistik jihatdan to'g'ri tuzishni o'rgatishni nazarda tutadi.

Ona tili va o'qish savodxonligi fanini joriy etishda o'quvchilarda lingvistik kompetensiyani shalantirish muammosi eng muhim masalalardan biri bo'lib, bu muammoning yechimlari turlicha.

Lingvistik kompetensiya fonetik, orfografik, leksik, grammatik bilimlarni o'zlashtirishni o'z ichiga oladi va o'quvchilarda nutqiy qobiliyatni rivojlantiradi. Lingvistik kompetensiyaning asosini ikkita komponent tashkil qiladi:

- o'rgatilgan qoidalarga asoslangan bilim;
- nutqni tushunish va muloqot qilish qobiliyati.

O'quvchilarda nutq malakalarini shakllantirish uchun faqat lingvistik kompetensiyani rivojlantirish yetarli emas. Nutq malakalari lingvistik va kommunikativ kompetensiyani, ya'ni til tizimi va uning tuzilishi haqidagi bilimlarni o'z ichiga oladi; tilning tuzilish tarkibi bo'yicha ma'lumotlar tizimiga ega bo'lish: fonetika, lug'at, so'zlarning tuzilishi va so'z yasalishi,

morfologiya, sintaksis va nutq uslublari asoslari; til tizimidan amaliyotda foydalanish qobiliyati va boshqalar.

Til tizimi haqidagi bilimlarni o'zlashtirish o'z-o'zidan amalga oshmaydi. Lingvistik kompetensiyani shakllantirish jarayonida o'quvchi shaxsini, uning o'rganilayotgan til tizimi haqidagi bilimlaridan foydalanish qobiliyatini rivojlantirish muhim ahamiyatga ega. Ya'ni, lingvistik kompetensiya doirasidagi ta'lim va til ko'nikmalarini shakllantirish nazarda tutiladi.

Lingvistik kompetensiyaga mutaxassislar tomonidan turli davrlarda turlicha ta'riflar berilgan. Ural Federal universiteti dotsenti, pedagogika fanlari nomzodi T.A.Pirkova “Содержание и структура лингвистической компетенции” (Lingvistik kompetensiyaning mazmuni va tuzilishi) nomli maqolasida lingvistik kompetensiyaga berilgan bir qancha ta'riflarni keltirgan. Biz ham undan ayrimlarini sizning e'tiboringizga havola qilmoqchimiz.

Mahalliy fanda 80-yillarning oxiri - 90-yillarning boshlarida A.L.Berdichevskiy nutqiy, lingvistik va madaniy-kommunikativ kompetensiyalarni shakllantirish g'oyasini ilgari suradi. “Kommunikativ kompetensiyani o'zlashtirishning asosiy tarkibiy qismlari nutqiy, lingvistik va madaniy kompetensiyalardir” – deb ta'kidlaydi. U I.A.Zimnyayadan keyin lingvistik kompetensiyani “til tizimi va uning chet tilidagi muloqotda ishlash qoidalarini bilish, ya'ni lingvistik kompetensiya ma'lum kommunikativ salohiyatga ega bo'lgan til vositalarining mavjudligi, tilni bilish” deb tushunadi.

I.L.Beam qarashlari lingvistik kompetensiya va sotsiolingvistik jihatlarni o'z ichiga oladi va uni “lingvistik vositalarga ega bo'lish, matnni yaratish va tushunish jarayoni” deb ta'riflaydi.

E.V.Tixomirova o'z tadqiqot doirasidagi dissertatsiyasida lingvistik kompetensiya chet tilidagi lingvistik shakllardan (fonologiya, morfologiya, lug'at, sintaksis) to'g'ri foydalanishda namoyon bo'lishini ta'kidlab o'tgan.

R.K.Minyar-Beloruhev lingvistik kompetensiyani “til tizimi va nutq faoliyati jarayonida lingvistik vositalardan foydalanish qoidalarini bilish” deb belgilashni taklif qiladi.

Yevropa Kengashi a'zosi, britaniyalik tilshunos Van Ek 1990-yilda kommunikativ kompetensiyaning o'ziga xos modelini taklif qildi va uning asosiy tarkibiy qismlari orasida lingvistik kompetensiyani “tilning lug'atini o'zlashtirish va leksik birliklarni ma'noli so'zlarga birlashtirish qobiliyati” deb ta'kidladi.

Shunday qilib, lingvistik kompetensiya deganda grammatik jihatdan to'g'ri shakl va sintaktik konstruksiyalarni qurish, shuningdek, nutqdagi semantik bo'laklarni tilning mavjud me'yorlariga muvofiq tashkil eta olish va ulardan qaysi ma'noda foydalanish qobiliyati tushuniladi.

Lingvistik kompetensiya kommunikativ kompetensiyaning asosiy tarkibiy qismidir. Lingvistik kompetensiya til faoliyatini tartibga soluvchi qoidalar to'plamini amalda qo'llash qobiliyatiga asoslanadi.

ADABIYOTLAR:

1. Olloqova M. O. Intensive education and linguistic competence in mother tongue //ACADEMICIA: AN INTERNATIONAL MULTIDISCIPLINARY RESEARCH JOURNAL. – 2021. – T. II. – №. 1. – С. 580-587.

2. Olloqova O. M. ONA TILI DARSLARIDA INTENSIV TA'LIM TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH //Scientific progress. – 2021. – T. 2. – №. 6. – С. 1025-1029.

3. Mamanazarovna O. U., Gulnoza M. USE OF DIDACTIC GAMES IN MOTHER TONGUE LESSONS. – 2021.

4. Sayfullaev G., Alimova L., Ollokova U. Formation of environmental knowledge in pupils of second class in the lessons the world around us //Bridge to science: research works. – 2019. – С. 206-208.

5. OLLOQOVA O. ONA TILI TA'LIMIDA INTENSIV TA'LIM TEXNOLOGIYALARINI QO'LLASHNING NAZARIY METODOLOGIK ASOSLARI //ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz). – 2021. – T. 1. – №. 1.

